

ROBERT ERIKSON

Ideologystyrd forskning?

Styrning av kunskapsbildning och debatt inom forskning och medier är utmärkande för totalitära regimer. Antag att man i Sovjetunionen hade lagt fram förslag som de följande:

- Ett sekretariat med i marxism-leninismens teori kompetenta handläggare från samtliga forskningsråd har till uppgift att bevaka tilldelningen av medel till underrepresenterad samhällsklass vid respektive forskningsråd.
- Ett offentligt organ ges till uppgift att effektivt sprida klassforskningens resultat så att den kan ta sin rättmätiga plats i samhällsdebatten och ligga till grund för politiska beslut.
- Ämneskompetensen inom klassforskningen skall stärkas genom att varje vetenskaplig institution åläggs att ha minst en docentkompetent tjänsteinnehavare, minst en forskarassistenttjänst samt doktorandtjänster och erforderliga kringresurser.
- En fortbildning i grundläggande marxism-leninism är obligatorisk för samtliga lärare verksamma vid universitet och högskolor.
- Ansökningsbestämmelserna avseende alla offentliga medel skall utformas så att varje forskningsansökan skall innehålla en obligatorisk redovisning av projektets klassrelevans och om sådan inte föreligger skall detta motiveras.
- Enligt högskolelagen skall den grundläggande högskoleutbildningen ge stu-

denterna förmåga att förhålla sig klasskritiskt i kunskapsinhämtandet.

Den som skulle ha tagit del av dessa förslag hade väl blivit beklämd, men knappast förvånad. Även om man normalt kanske inte gick så här långt, bedrevs forskningen i de gamla öststaterna under förhållanden som styrdes av regler som dessa. Det ledde till att den samhällsvetenskapliga forskningen där förföll till en nivå som innebar att den i stort sett kom att negligeras i det internationella forskarsamhället. Under 1970-talet förlorade reglerna verkningkraft i Polen och Ungern och så småningom också i Tjeckoslovakien, varvid forskning av god kvalitet kom igång. Men där regelverket också i praktiken förblev oförändrat förblev också forskningen undermålig. I Ryssland är det tveksamt om det ännu kommit igång någon samhällsforskning värd namnet och efter att muren fallit förlorade flertalet samhällsvetenskapliga professorer i det gamla Östtyskland sina tjänster. Denna åtgärd var befogad – innehavarna var politiskt tillsatta och hade helt enkelt inte kompetens att arbeta med forskning, när förutsättningen var ett fritt sökande efter kunskap.

Exemplen ovan är faktiskt inte hämtade från något sovjetiskt förslag till hur arbetet vid universitet och högskolor bör organiseras utan från förslagen till åtgärder i ett här i Sverige nyligen framlagt betänkande, *Viljan att veta och viljan att förstå – Kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning* (SOU 1995:110). Förslagen har dock retuscherats något genom att "kön" har bytts ut mot "klass" och "genusteori" mot "marxism-leninism".

Den principiella utgångspunkten för forskningen i Sovjet och för förslagen till

Professor ROBERT ERIKSON är verksam vid Institutet för social forskning, Stockholms universitet.

åtgärder i kvinnoforskningsbetänkandet framstår som likartad – det finns en giltig teori och forskningen vid universitet och högskolor bör utgå från denna. Med en sådan utgångspunkt finns det en stor risk att forskningen inte kommer att syfta till att *pröva* om teoretiska utsagor kan antas vara giltiga utan till att *visa* att de är det. Om, emellertid, (genus)forskarna redan vet hur världen är beskaffad kommer deras forskning främst att inriktas mot att finna argument med vars hjälp andra kan övertalas. Ironiskt nog tappar forskningsresultaten därmed mycket av sin argumentationskraft – resultat som helt stöder den egna starkt omfattade ideologin lider av en bristande trovärdighet. Vetenskapshistorien är också full av exempel på att en skeptisk inställning till sådana resultat är befogad. En rad hårda metodregler motiveras just av behovet av att forskningsresultat skall vara trovärdiga oberoende av forskarens uppfattningar.

Två problemområden blandas samman i betänkandet. Det ena rör relationerna mellan och förhållandena för kvinnor och män i den akademiska världen. Det andra avser kvinnovetenskapens eller genusforskningens ställning och utveckling. Även om det naturligtvis finns beröringspunkter dem emellan hade det varit önskvärt om områdena hade behandlats åtskilda. Sammanblandningen finns emellertid redan i direktiven, så utredarna kanske inte skall lastas för den.¹

När det gäller hur kvinnor behandlats i den akademiska världen finns det ingen anledning att ifrågasätta många kvinnors rättmätiga upprördhet över att ha behandlats nedlåtande och över att ha frusits ut från institutionsgemenskapen. Att kvinnor, liksom studerande från arbetarklassen eller med invandrarbakgrund, har behandlats på detta sätt, innebär inte att det är det gängse förhållningssättet vid universiteten, vilket är den bild av verkligheten som utredningen förmedlar. När exempelvis äldre kvinnliga professorer framhåller att de inte har uppfattat sig motarbetade där-

för att de är kvinnor, antar utredarna att det berodde på att de var för få för att utgöra ett hot mot den manliga hegemonin, inte på att de bemöttes som forskare oavsett kön. Resultat, som visar att kvinnor som söker tjänster har ungefär samma chanser som sina manliga medsökande, avvisas med att kvinnor är hänvisade till vissa begränsade områden (av vem?) eller med att detta enbart är ett kvantitativt resultat, en kvalitativ studie skulle ändå visa att de är missgynnade.

Om det är så att kvinnor diskrimineras i den akademiska världen är detta allvarligt och förtjänar att behandlas på ett seriöst sätt. I vilken utsträckning förekommer diskriminering? Förekommer det särskilt inom vissa discipliner och fakulteter? Förekommer det särskilt på vissa nivåer eller i bestämda sammanhang? Kan det vara så att män, likaväl som kvinnor, känner sig motarbetade, nedlåtande behandlade och utfrusna, men att männen tillskriver detta någon annan orsak än sitt kön? Att tex skriva en avhandling är ett långsamt och mödosamt arbete med många motgångar, och en naturlig självbevarelsedrift gör att man försöker lägga skulden för bristande framgångar utanför sig själv. Att utredarna inte gör en närmare studie av förhållandena för kvinnor och män vid universiteten förefaller bero på den fasta tron; de vet hur det är, tolkar alla observationer i enlighet med denna visshet och behöver inte göra några närmare studier. Här har man försuttit en möjlighet att genomlysa en viktig rättvisefråga.

När det gäller den föreslagna satsningen på genusforskning finns det kanske inte någon anledning att beskärma sig över att utredaren, som själv arbetar inom ramen för genusteorin, tar för sig när hon uppfattar sig ha ställts vid köttgrytorna, även om man kan förundra sig över att omdömeslösheten sätts i system i en offentlig utred-

¹ Huruvida utredaren påverkade direktivens utformning är mig okant.

ning. Skall verkligen statsmakterna ställa sig bakom en viss vetenskaplig teori? Genusteori framstår visserligen inte som enhetlig och konsistent, men måste dock antas innebära ett bestämt perspektiv på den verklighet som olika vetenskaper skall belysa. Enligt en gängse (möjligen manlig?) uppfattning skall en vetenskaplig teori prövas mot observationer av verkligheten och ställas mot andra möjliga förklaringar till observerade förhållanden. Endast om den bättre än andra teorier gör sådana förhållanden begripliga och, framför allt, om den är förenlig med förhållanden som inte kan förklaras med hjälp av konkurrerande teorier, kan den tills vidare betraktas som ett fruktbart sätt att förstå världen. Vi måste dock alltid vara öppna för möjligheten till alternativa förklaringar. Värdet av vetenskapliga teorier kan endast fastställas inom ramen för en vetenskaplig prövning.

Men staten bör enligt betänkandet ställa sig bakom genusteorin. Det är denna ståndpunkt som får den sovjetiska modellen att spöka i läsarens sinne. Om regeringen väljer att följa utredarens förslag skulle den införa statsfeminismen. Det kanske ändå inte vore så välbetänt.

Referens

SOU 1995:110, *Viljan att veta och viljan att förstå – Kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning*, Slutbetänkande av utredningen om insatser för kvinno- och jämställdhetsforskning, Fritzes, Stockholm.